

DE PROCEDURE TARSP 1-4 JAAR

Het doel van de TARSP-ontwikkelingsschaal is het bepalen van het grammaticale niveau van de spontane taal van het kind of de afaticus, speciaal als uitgangspunt voor de behandeling. Als spontane taal beschouwen we taaluitingen in bijvoorbeeld een gesprek, al of niet tijdens dagelijkse bezigheden of bij spel. We verdelen de te volgen procedure in tien stappen.

STAP 1 OPNAME

De beste manier om het niveau van de spontane taal te bepalen is uit te gaan van een opname van de spontane taal met behulp van een audio- of video-opname. De belangrijkste factor in de opnamesituatie is *de verhouding tussen kind en onderzoeker*. De houding van de onderzoeker moet op communicatie met het kind gericht zijn. Het is beter het kind te volgen in aandacht of spel, dan directief of vragend te zijn. Een opname van spontane taal zal beter lukken wanneer onderzoeker en kind elkaar al kennen of elkaar ten minste één keer eerder hebben ontmoet. Wanneer dat niet het geval is, zoals vaak in een klinische setting, dan wacht men liever met het maken van een opname tot onderzoeker en kind enigszins aan elkaar gewend zijn. Indien bij binnenkomst van het kind meteen met de opname wordt begonnen, laat men ten minste de eerste tien taaluitingen van het kind buiten beschouwing. De beste opnamesituatie voor het kind met een taalniveau tot vier jaar, is de spelsituatie. Zo mogelijk gaan we met de kinderen ook een gesprekje aan over een onderwerp buiten het 'hier en nu'.

Het spelmateriaal mag uitnodigend zijn, maar niet zó interessant dat de kinderen geheel in het spel opgaan. Geschikt speelgoed is

in onze ervaring: boerderijdieren, playmobil, thee- en eetserviesje, fornuisje met pannetjes, en tekenpapier met viltstiften. Het beste kan men enkele typen materiaal na elkaar aanbieden. Bij sommige kinderen kan het bekijken van een hen onbekend prentenboek stimulerend werken. Dit lijkt echter vooral geschikt voor kinderen rond de éénwoordfase. Overigens vermijden we het gebruik van plaatmateriaal en boeken bij het maken van opnamen van de spontane taal, omdat dit minder rijke taal oplevert. Het heeft niet veel zin een taalsample te maken van een kind in de éénwoordfase, althans niet vanuit de grammaticale ontwikkeling bekeken. De gegevens van het kind in de éénwoordfase verzamelen we bij voorkeur met behulp van de ouders. We vragen de ouders thuis een lijstje te maken van alle verschillende ‘woorden’ die het kind zegt. De moeder moet weten wat de woorden betekenen, de woorden mogen niet zijn voorgezegd, maar moeten spontaan gesproken worden. De articulatie laten we hierbij geheel buiten beschouwing. Een alternatief hiervoor is een ouder-rapportagelijst zoals de Lexilijst Nederlands (Schlichting & Lutje Spelberg, 2007). Dit is een lijst met woorden en zinnestjes waarop de ouders de items aankruisen die hun kind zegt.

STAP 2 MAKEN VAN EEN TAALSAMPLE

2a Uitschrijven van de bandopname

Het uitschrijven van de opname kan eigenlijk alleen worden gedaan door iemand die bij de opname aanwezig is geweest. Het is het beste het uitschrijven zo snel mogelijk na de opname te doen. Een koptelefoon is daarbij een heel gunstig hulpmiddel. Bij het uitschrijven van de taaluitingen van *kind* en *gesprekspartner* is het van belang de gegevens van de situatie en een parafrasering van de uitingen van het kind te noteren in het sample. De uitingen van de gesprekspartner worden links op de bladzijde geschreven met tussen haakjes de gegevens betreffende de situatie (zie voorbeelden hieronder). Rechts komen de uitingen van het kind en tussen haakjes de parafrasering van de uiting waar dat noodzakelijk is. Elke uiting of zin van het kind komt op een nieuwe regel. Vaak zet men twee uitingen als ‘mama, kijk eens’ op één regel. Door middel van het uitingsnummer wordt dan duidelijk dat er een nieuwe uiting begint. Wanneer de uitingen

nog niet genummerd worden, zet men een schuin streepje om de scheiding tussen twee uitingen aan te geven.

2b Wat is een 'uiting'?

Het woord 'uiting' gebruiken we als een niet-technische term en definiëren we als volgt: Eén of meer woorden die een op zichzelfstaand geheel vormen noemen we een *uiting*. Een uiting is een volledige mededeling op zichzelf. De woordenreeks 'ja kijk mama daar is ie' kunnen we onderverdelen in vier uitingen die elk op zich dus een volledige mededeling vormen; 1 'ja'; 2 'kijk'; 3 'mama'; 4 'daar is ie'. Er is wel verband tussen de vier uitingen; dat verband is onder andere prosodisch van aard.

Uitingen kunnen meer zinnen omvatten, bijvoorbeeld: 'die draait wel, maar die maakt geen muziek.' Twee hoofdzinnen vormen nu samen één uiting. Ook een hoofdzin + een bijzin vormen samen een uiting: 'als je d'r een in gedaan hebt, dan kan je hem maken hè?' Maximaal drie hoofdzinnen kunnen met bijbehorende bijzinnen één uiting vormen, bijvoorbeeld: 'dan gaat die even deruit en dan staat ie in de brand en dan vliegt ie bzzz in de lucht'. Zijn er meer dan drie hoofdzinnen achter elkaar, dan laten we uit praktische overwegingen na de derde hoofdzin een nieuwe uiting beginnen.

Licht problematisch kan het segmenteren van de uitingen zijn in het stadium van de vroege tweewoordzinnen en driewoordzinnen, bijvoorbeeld: 'moet slapen pop'; dat kan als één of als twee uitingen geïnterpreteerd worden. Het belangrijkste criterium naast de intonatie is hierbij de lengte van de pauze tussen 'moet slapen' en 'pop'. Degene die de opname uitschrijft, geeft haar/zijn *interpretatie* aan door middel van het al of niet zetten van een komma of een schuin streepje.

Voorbeelden. Alle voorbeelden van kindertaal in deze handleiding, waarbij een naam gevolgd door de leeftijd wordt vermeld, zijn afkomstig van normaalspreekende kinderen.

De uitingen worden voorafgegaan door hun uitingsnummer. Alles wat niet strikt genomen tot het taalsample behoort, staat tussen haakjes.

SAMPLE 1

Moeder	Vanetta 1; 11 (één jaar en 11 maanden)
(Vanetta speelt met poppen)	13 mee slape (moet in bed, ook mee slapen)
(met de andere poppen)	
jaah	14 deze kan nie slapen
neeh	15 mij slape (bij mij slapen)
leg 'm d'r maar bij	16 mij slape (bij mij slapen)
	17 pop bij (pop erbij)
	18 slape (hij moet slapen)
Ja!	

SAMPLE 2

Onderzoeker	Dirk-Jan 2;11
Help je mij mee? (Dirk-Jan zoekt torentjes van lego bij elkaar)	24 ja 25 (dat, dat, dat is) dat is voor mij, hè? 26 (dat) dat gaat niet
dat gaat niet hè?	27 nee
(Dirk-Jan zet twee torentjes op elkaar)	28 die moet hierop 29 ja
nog een (torentje)	30 hier is nog een 31 die moet hierop 32 ik ga Jan wijzen

(eh eh)
 33 (hoe) waar is kleine nou?
 (kleine torentje)
 34 oh
 35 hier
 36 xxx

SAMPLE 3

Onderzoeker

Debbie 3;6

pudding als toetje

100 nee
 101 maanpudding
 (bananenpudding)
 102 hebben wij (ook 'ns)
 wel 'ns gegeten

hebben jullie dat ook wel
 eens gegeten?

2c Herhaalde woorden, valse starts en zelfverbeteringen

In het tweede sample dat we zojuist gaven zien we in uiting 25 en 26 aan aantal woorden tussen haakjes staan, namelijk: 'dat dat dat is' en 'dat'; deze woorden noemen we *herhaalde woorden*. Deze herhaalde woorden laten we buiten de analyse. Ook bij een eventuele bepaling van de gemiddelde uiting lengte worden de herhaalde woorden niet meegeteld. Soms wordt een aantal woorden achter elkaar in hun geheel herhaald: '(dat is) dat is huisje'. Ook dan worden de herhaalde woorden buiten de analyse gelaten.

In uiting 33 van sample 2 zien we een *valse start*. Het kind begint de uiting met 'hoe', maar bedenkt zich en begint opnieuw met 'waar'. Ook woorden in een valse start worden tussen haakjes gezet en niet in de analyse betrokken. Uiting 36 is onverstaaanbaar.

In sample 3, uiting 102, zien we dat het kind zichzelf midden in de zin verbetert; dit noemen we een *zelfverbetering*. De woorden die het kind verbetert, vallen weer buiten de analyse.

2d Niet-Vloeiendheid

Voor de behandeling van stotterende kinderen kan het nuttig zijn om de uitingen te beoordelen op Vloeiendheid. In dat geval worden alle uitingen met *stotters* bij de analyse met een kleur gemarkeerd. Bij het overbrengen van de nummers van de uitingen op de profielkaart markeert men de betreffende uitingen ook met kleur.

Bij sommige stotterende kinderen wordt heel duidelijk dat er in de Fase die het kind nog aan het verwerven is, veel stotters zitten, terwijl de Fases die het kind al beheerst, weinig Niet-Vloeiendheden bevatten.

Wanneer men de Niet-Vloeiendheid van een sample van spontane taal naar het *type Niet-Vloeiendheid* in kaart wil brengen, kan men gebruik maken van een bestaande diagnostische procedure, bijvoorbeeld de procedure die beschreven staat in: Gedragstherapie bij stotteren (Janssen & Janssen, 1985).

De verschillende typen Niet-Vloeiendheid kunnen dan met verschillende kleuren gemarkeerd worden en op de profielkaart overgebracht worden. In deze handleiding wordt die mogelijkheid niet verder uitgewerkt.

2e Articulatie

Bij het uitschrijven van de band, schrijven we de woorden qua articulatie meestal niet precies op zoals het kind ze zegt, maar houden we de normale spelling aan.

Wel letten we op de juiste weergave van lettergrepen en ook natuurlijk op vervoegingen en verbuigingen. Of we echter 'stoel' opschrijven of 'toel' kunnen wij naar onze *eigen behoefte* bepalen. Wanneer we behalve een grammaticale analyse ook een articulatorische analyse maken, schrijven we meteen de opname zo precies mogelijk uit, ook op klankniveau. Ook het in kaart brengen van Niet-Vloeiendheden stelt bepaalde eisen aan het uitschrijven van het sample.

2f Interpunctie

Bij het uitschrijven van het sample houden we de volgende lees- en schrijftekens aan:

- / Een schuin streepje scheidt twee uitingen die na elkaar op een regel staan.
- ? Een vraagteken wordt gebruikt voor het aangeven van een vraagintonatie. Dit kan het geval zijn bij een uiting die ook grammaticaal een vraag is, zoals ‘wil je nog een kopje koffie?’, maar ook bij een uiting die de vorm heeft van een mededelende zin, zoals ‘jij wilt nog een kopje koffie?’
- ! Een uitroepteken wordt gebruikt om een uitroepintonatie aan te geven in bijvoorbeeld ‘lekker!’ of ‘wat een mooi boek!’ Daarnaast wordt het uitroepteken gebruikt voor het aangeven van de gebiedende wijs-intonatie, zowel in mededelende zinnen met een gebiedend karakter, bijvoorbeeld ‘op de stoel!’ (je moet hem op de stoel leggen) als in uitingen die grammaticaal een gebiedende wijs zijn: ‘Pak die stoel maar!’
- ()
- Herhaalde woorden, valse starts en verbeterde woorden worden tussen haakjes gezet.
 - Opmerkingen over de gesprekssituatie komen ook tussen haakjes, in de linker kolom.
 - Parafrazeringen van de uitingen van het kind komen tussen haakjes in de rechter kolom.
- # Een pauze in de uiting wordt aangegeven met een #.
- ## Een pauze in het gesprek wordt aangegeven met twee maal #.
- xx Een onverstaanbaar woord wordt aangegeven met twee maal de letter x wanneer het een gedeelte van een uiting betreft, bijvoorbeeld ‘xx pakken’ of ‘ik wil een xx hebben’. Deze uitingen worden genummerd.
- xxx Een onverstaanbare uiting wordt aangegeven met drie x'en op een nieuwe regel. Ook deze uitingen worden genummerd.

- Wanneer een uiting niet op dezelfde regel kan worden uitgeschreven kan met een pijltje worden aangegeven dat de uiting op de volgende regel doorloopt.
- +... Met een + gevolgd door ... wordt aangegeven dat een uiting niet af is.

2g De lengte van het taalsample

Om het taalniveau te bepalen volgens de methoden die in deze handleiding wordt beschreven hebben we een taalsample nodig dat lang genoeg is om voldoende gegevens te verschaffen voor een betrouwbaar beeld. Voor we hier verder op ingaan bespreken we eerst de drie soorten uitingen die in het kader van de TARSP-analyse onderscheiden worden:

- 1 Afvallers. Dit zijn uitingen die om een of andere reden niet geanalyseerd kunnen worden, bijvoorbeeld omdat ze onverstaaanbaar zijn (zie p. 32).
- 2 Vaste Uitdrukkingen. Dit zijn uitingen die geen grammaticale structuur hebben of een vaste grammaticale structuur bijvoorbeeld: 'ja'; 'goede morgen'; 'kijk eens' (zie p. 37).
- 3 Analyse-eenheden. Dit zijn uitingen die grammaticaal geanalyseerd kunnen worden (zie p. 20).

Om de Grammaticale Ontwikkelingsfase van een kind te kunnen bepalen kan men volstaan met een sample dat 40 Analyse-eenheden heeft. Dit is dus het Totaal aantal uitgeschreven en gescoorde uitingen waarvan de Afvallers en de Vaste Uitdrukkingen zijn afgetrokken. (Zie verder: Bepalen van de Grammaticale Ontwikkelingsfase, p. 20.) Een taalsample van 40 Analyse-eenheden zal meestal een betrouwbaar beeld opleveren. Dit neemt niet weg dat een taalsample van meer dan 40 Analyse-eenheden vaak een vollediger beeld zal geven van wat het kind kan. Dat wil zeggen dat 40 Analyse-eenheden voldoende zijn om te zeggen dat het kind in een bepaalde Grammaticale Ontwikkelingsfase is; aan de anderekant zijn er misschien grammaticale structuren niet aan bod gekomen terwijl het kind die al wel kan gebruiken.

STAP 3 ANALYSE

Na de segmentatie van het taalsample in uitingen bekijkt men de uitingen op *Interactieniveau* (zie p. 33). Vervolgens gaat men over tot de *Grammaticale Analyse*. Deze zal in een aantal gevallen uitsluitend gericht zijn op het bepalen van de Grammaticale Ontwikkelingsfase; men kan zich dan beperken tot de analyse in Zinsconstructies. Wil men het taalsample tevens als uitgangspunt voor een behandelingsplan gebruiken dan maakt men een volledige analyse. Zowel voor de beperkte analyse van Zinsconstructies als voor de uitgebreide analyse verwijzen we naar de beschrijving van de profielkaart vanaf p. 31.

De analyse wordt meestal in een apart document gemaakt, of in het sample zelf. Daarbij worden de uitingen van het kind overgeschreven (voor Analyseformulier: zie p. 138).

In de regel zal men stap 4 t/m 10 pas bestuderen na de bestudering van de Beschrijving van de profielkaart (p. 31 t/m 84).

STAP 4 OVERBRENGEN VAN DE ANALYSEGEGEVENS OP DE PROFIELKAART

Na het maken van de analyse (Stap 3) worden de analysegegevens overgebracht op de profielkaart (zie p. 142-145). Hiervoor gaat men als volgt te werk:

- 1 Reacties en Spontane uitingen worden per categorie opgeteld en op de profielkaart vermeld (zie p. 33). R totaal en S totaal worden genoteerd.
- 2 De overige analysegegevens worden per uiting overgebracht, dat wil zeggen dat men de gegevens van een uiting regel voor regel op de profielkaart noteert:
 - Elke uiting wordt ondergebracht bij A (Afvallers), V.U. (Vaste Uitdrukkingen) of in G (Grammaticale Ontwikkelingsgedeelte). Men noteert telkens het uitingsnummer bij de betreffende afkorting op de profielkaart.
 - Wanneer een uitingsnummer omcirkeld is bij de analyse wordt die omcirkeling ook op de profielkaart genoteerd, maar alleen bij de Zinsconstructies, dus in de vakken Mededelende zin, Vraag en Gebiedende wijs. Bij de constructies buiten deze

- vakken blijft de omcirkeling achterwege.
- Soms zal de ruimte op de profielkaart niet voldoende zijn om alle uitingnummers te noteren (bijvoorbeeld bij de Voornaamwoorden). In dat geval turf men de uitingen.
 - In een aantal gevallen vermeldt men extra gegevens op de profielkaart. Bij het noteren van Overige constructies, bijvoorbeeld de Verbindingswoorden in Fase VI, kan men aangeven welke Verbindingswoorden gebruikt zijn.
- 3 Men telt vervolgens per constructie op hoeveel uitingen gescoord zijn en zet dit vóór de afkorting (indien daar ruimte voor is).

STAP 5 BEPALEN VAN DE GRAMMATICALE ONTWIKKELINGSFASE EN HET VASTSTELLEN VAN DE PROFIELSCORE

Het is van belang de ingevulde profielkaart met zorg te bestuderen om te komen tot een niveaubepaling en een eventueel behandelingsplan. Allereerst bepalen we de Grammaticale Ontwikkelingsfase (G.O.fase). Dit is de Fase van ontwikkeling waarin het kind zich bevindt. Om die G.O.fase te vinden gaan we als volgt te werk:

- 1 We gaan uit van het Totaal aantal gescoorde uitingen. Hiervan trekken we af:
- het aantal Afvallers: A totaal
 - het aantal Vaste Uitdrukkingen: V.U. totaal

Dit levert het aantal Analyse-eenheden op, dat is het aantal uitingen dat grammaticaal geanalyseerd is, oftewel G totaal. We hebben bijvoorbeeld een sample gescoord van 72 uitingen. 12 Uitingen zijn in vak A gescoord omdat ze om een of andere reden afvallen. We trekken dit aantal van het Totaal aantal gescoorde uitingen af. We houden 60 uitingen over. Daarvan zijn 20 uitingen Vaste Uitdrukkingen. Deze 20 Vaste Uitdrukkingen trekken we weer van de 60 overgebleven uitingen af. We houden nu 40 Analyse-eenheden over.

De formule luidt dus: Totaal — A totaal — V.U. totaal = G totaal.